

Nr 52.

Av herr **Tamm m. fl.**, om beredande av möjlighet till avstyckning av jordbrukslägenhet utan samtidig tilldelning av skog från stamfastigheten.

I sin hittills förda jordpolitik hava statsmakterna hyllat den uppfattningen, att nya självständiga jordbruk, som bildas genom styckning av större fastigheter, om möjligt skola förses med skog till husbehov. De första yrkandena härom framfördes redan av 1901 års norrlandskommitté, vilken bland annat framlade förslag om sådan ändring i den då fria rätten till ägostyckning, att dylik ej skulle få beviljas, om icke ägolotten försetts med husbehovsskog, odlings- och mulbetesmark i sådan omfattning, att den bleve tjänlig till jordbruk. Här har sålunda för första gången framförts den meningen, att — åtminstone för Norrlands vidkommande — husbehovsskog och mulbetesmark skulle medfölja ett mindre jordbruk för att detta skulle anses tjänligt för jordbruk. Norrlandskommitténs förslag föranledde redan vid 1905 års riksdag en provisorisk lagstiftning, vilken sedermera avlöstes av lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning. Ar 1917 utsträcktes berörda lag att gälla även Värmland och 1924 jämväl Stockholms, Uppsala, Örebro och Västmanlands län, varefter den samma sålunda ägde giltighet för hela landet norr om Mälaren och Vänern.

Några ytterligare ändringar vidtogos sedermera ej, förrän lagen om delning av jord på landet antogs av 1926 års riksdag och erhöll gällande kraft den 1 januari 1928. De bestämmelser, som i nämnda lag inrymmas rörande skogstilldelning som villkor för avstycknings beviljande, ansluta sig i princip till de tidigare gällande, här ovan berörda stadgandena om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning. Sålunda säges dels att avstyckning från jordbruksfastighet ej får ske med mindre den kan förmodas bereda ökade utkomstmöjligheter för den jordbrukande befolkningen eller eljest vara till gagn för jordbruksnäringen i orten samt dels att, därest till fastighet, varifrån avstyckning skall ske, hör skogsmark, det skall tillses att såväl stamfastigheten som det avstyckade området i mån av tillgång tilldelas erforderlig skog. I orter med ringa skogstillgång får dock avstyckas skoglös jordbruksfastighet.

Dessa lagbestämmelser hava av lantmäteristyrelsen tolkats så (styrelsens

cirkulär nr 18), att vid avstyckning av jordbruksfastighet det avstyckade området skall i mån av tillgång tilldelas skog till husbehov efter ortens förhållanden och skogens produktionsförmåga. Vid lagens hittillsvarande tillämpning i praktiken har såsom villkor för avstyckning i allmänhet krävts en skogstilldelning av minst 20 à 30 har i övre och inre Norrland, 12 à 20 har i södra och mellersta Norrland, Dalarna och Bergslagen samt 8—15 har i landets övriga delar, dock städse i viss relation till åkerarealen.

De motiv, som föranlett dessa lagstadganden om nybildade jordbruks förseende med husbehovsskog, framlades redan av norrlandskommittén, och hava sålunda från början i viss mån varit avpassade för norrländska förhållanden. Motiven hava varit av social och jordbruksteknisk art. Statsmakterna hava velat skapa trygghet för att de nybildade jordbruken skulle bli bärkraftiga och kunna skänka full bärning åt brukarens familj. För att detta skulle bli förhållandet i Norrland, ansåg man nödvändigt, att full tillgång till husbehovsvirke av alla slag fanns å fastigheten. Även med hänsyn till betet och den eventuella förefintligheten av odlingsmark ansågs skogstilldelning nödvändig. Slutligen framhölls även, att vid försäljningar av mindre jordbruk från bolags- och bruksegendomar dessa nya jordbruk ej sällan komme att ligga helt omgivna av det säljande bolagets skogsmarker. Om lägenhetens ägare då ej finge egen husbehovsskog, bleve han för sin virkesförsörjning helt beroende av bolagets godtycke, vilket komme att giva honom en socialt ofri ställning. Genom skogsmarkstilldelningen vid ägostyckningar ville man möta en sådan situation.

Vid denna från början alltså speciellt norrländska lagstiftnings småningom genomförda utsträckande att avse hela riket återöppades i huvudsak enahanda motiv, som ansetts tillämpliga i Norrland. Jordbrukens driftsvärdighet och ekonomiska bärighet ansågs bli högre, om virkesförsörjningen kunde ske från egen skog. Ägarens oberoende av skogsbesittande grannar ansågs jämväl socialt värdefullt.

De till antalet betydande försäljningar av mindre jordbruk till egna hem, som under de sista årtiondena verkställts i Sverige, hava till allra största delen — åtminstone vad beträffar Norrland och Dalarna — genomförts enligt de ovan refererade lagbestämmelserna. Antalet försäljningar i Norrland före tillkomsten av 1905 års författning voro ej särdeles talrika. Enligt Widéns utredning 1913 utgjorde antalet ägostyckningar under åren 1897—1905 i hela Norrland sammanlagt 4,049 stycken. Under åren närmast efter lagändringen minskades antalet jordförsäljningar för att under de sista 10 à 15 åren avsevärt tilltaga i antal. Av Widéns berörda utredning kan inhämtas, att under åren 1906—1912 antalet ägostyckningar från bolagsmark i Norrland utgjorde 1,062 med en sammanlagd areal av 13,000 har inrösningsjord och 29,000 har avrösningsjord. För tiden efter 1912 saknas statistik utom för perioden 1 april 1923—31 december 1925. Under denna tid såldes av ett antal bolag över hela landet 865 bebyggda och 509 obebyggda

brukningsdelar med en sammanlagd areal av 14,000 har inrösningsjord och 27,700 har avrösningsjord. Beträffande de försäljningar, som skett från bolagsjord under tiden 1912—1923 samt i all synnerhet efter 1925 äger man ej några statistiska uppgifter. Känt är emellertid, att de äro mycket betydande.

Härtill kommer emellertid hela den jordparcellering, som genom egnahemsbolag eller andra jordstyckningsföretag skett beträffande gods och herrgårdar i landets mellersta och södra delar. Vid denna jordparcellering har man visserligen ej varit av lagstiftningen tvingad att lägga skog till styckningslotterna förrän 1924 i mellersta Sverige och 1928 i landet i dess helhet. Vid berörda styckningsföretag har man emellertid det oaktat i allmänhet pläгат dela upp även stamfastighetens skog på styckningslotterna och sålunda frivilligt genomfört samma parcellering av skogen, som statsmakterna sedan framtvungade genom lagstiftningen.

En mycket rik erfarenhet har sålunda numera vunnits om huru de hittills följda principerna om skogstilldelning vid jordstyckningsverksamheten i landet kommit att te sig i sin praktiska tillämpning.

I allt vidare kretsar synes numera den meningen hava fått fäste, att verkningarna av berörda lagstiftning ej blivit så goda, som man hoppats, eller att de i vissa hänseenden rent av blivit skadliga. Från olika håll hava därför yrkanden framförts om revision av lagbestämmelserna om ovillkorlig skogstilldelning vid avstyckningar. De anmärkningar, som därvid gjorts mot berörda bestämmelser, hava i första hand varit av nationalekonomisk eller skoglig art. Samtidigt därmed har man emellertid även framhållit, att de befarade vådorna ur social och jordbruksteknisk synpunkt av nybildning av jordbruk utan skog betydligt överdrivits, åtminstone beträffande landets mellersta och södra delar.

Den nya åskådningen har klarast formulerats av en av våra skogspolitiskt och skogsekonomiskt mest kunniga fackmän, nämligen rektorn vid skogshögskolan, professor Tor Jonson. I ett å Svenska skogsvårdsföreningens årsmöte sistlidne vår hållet föredrag om »Några synpunkter på bondeskogsbrukets ekonomi» påpekar denne, att ej mindre än 700,000 har av landets skogsareal kunna hänföras till rena husbehovsskogar för småbruk. Han uttalar därefter: »Ser man saken från nationalekonomisk synpunkt betyder detta, att våra förädlingsindustrier ej någonsin torde kunna kalkylera med något virke från dessa skogar. Under annan brukningsform å denna areal borde däremot grovt räknat omkring $\frac{2}{3}$ av virkesskörden, motsvarande 1,1 miljoner kubikmeter (eller 1,5 kubikmeter per har) kunna produceras för industriellt ändamål, varför parcelleringen av marken skulle medföra, att detta belopp för all framtid måste avskrivras som årlig nationalförlust. Samtidigt hava de kringliggande större gårdarna förlorat möjligheten att till småbrukarnas husbehov avsätta för industriellt ändamål odugligt småvirke och avfall, varigenom skogsvården på dessa skogar genom parcelleringen

försvåras. Inför dessa siffror kan jag ej underlåta att i förbigående framkasta frågan: Hava vi verkligen råd på sätt, som nu bedrives vid styckning av större gods och gårdar till småbruk, att ytterligare parcellera våra skogsmarker genom bildande av nya husbehovsskogar enligt härom gällande lagstiftning? Det synes nämligen uppenbart, att för varje sådan ägolott årligen i genomsnitt cirka 1,5 kubikmeter industriprodukter per hektar går till spillo för all framtid. Är ej tvärtom tiden nu mogen för införande av en rationellare jordpolitik beträffande skogsmarken?»

Även de organ, vilka hava kontrollen över vården av landets enskilda skogar sig anförtrodd, nämligen skogsvårdsstyrelserna, hava gjort uttalande i samma riktning. I dessa myndigheters årsberättelser har vid upprepade tillfällen påtalats den misshushållning med det svenska skogskapitalet, vartill de hittills följda principerna om skogsmarkens utparcellering vid jorddelningen leda.

Detta spørsmål är så betydelsefullt, att det väl förtjänar att ånyo komma under statsmakternas prövning. Såväl vid avstyckning av arrendegårdar från bolagsfastigheter som vid försäljningar av större jordbruk, torp eller lägenheter från gods och egendommar eller vid rena egendomsstyckningar uppdelas nu årligen stora skogsarealer på de nybildade självständiga jordbruken i syfte att utgöra husbehovsskog för dessa. De skogsarealer, det rör sig om, äro tillhopa mycket betydande, säkerligen 10-tusentals hektar om året. Så gott som undantagslöst avverkas skogen å dessa skogslotter ända ned till den gräns, där skogslagens § 5, andra stycket, ställer sig hindrande i vägen. Denna avverkning utföres oftast av avstyckningens köpare i syfte att skaffa medel för köpets finansierande. I ej obetydlig omfattning förekommer emellertid även, att de säljande jordstyckningsföretagen själva utföra avverkningen. I varje fall har emellertid ägolotten sedan fått karaktären av ren husbehovsskog samt kommer genom förhållandenas makt för all framtid att behandlas såsom sådan. Detta innebär, att 80 à 90 procent av skogens avkastning kommer att användas som bränsle och resten till hägnader och byggnadsvirke. Såsom i professor Jonsons här förut citerade föredrag framhållits, avkastar emellertid en skog vid tekniskt riktig skötsel cirka $\frac{2}{3}$ högvärdigt gagnvirke för industriella ändamål och blott $\frac{1}{3}$ vedvirke. Det lagstadgade systemet med husbehovsskogar innebär alltså, att $\frac{2}{3}$ av produktionen undanhålles högvärdiga ändamål för att konsumeras som ved. Detta är så mycket betänkligare, som i alla landsdelar och snart sagt i varje ort finnes ett stort överskott av sekunda virke till bränsle, vilket nu ej kan avsättas utan får lämnas att ruttna i skogen. Det nationalekonomiskt enda riktiga vore, att detta överskott användes att täcka landsbygdens bränslebehov i stället för att man, såsom nu sker, genom lagstiftning om husbehovsskog tvångsvis disponerar gagnvirke för bränsleändamål åt vår talrika lägenhetsägare- och egnahemsköpareklass. Några trafik- eller distributions-tekniska hinder mot att tillgodose egnahemsköparnas bränslebehov med av-

fallsvirket från ortens skogsbruk finnas knappast annat än rent undantagsvis. Överskottet på dylikt virke är i de flesta orter så stort, att skogsägarna äro tacksamma att — med hänsyn till skogsvården — kunna få avyttra det för huggningskostnaderna.

Det är ingalunda några små värden, som på detta sätt årligen spolieras. Jonson beräknade den skäligen virkesavkastningen från husbehovsskogarna till 1,6 miljoner kubikmeter, varav $\frac{2}{3}$ eller 1,1 miljon kubikmeter utgjordes av förädlingsvärdiga sortiment. Rotvärdet av denna virkeskvantitet får anses utgöra minst 5 miljoner kronor, som nu årligen brännas upp, medan motsvarande mängder avfallsvirke ruttna i skogen. Det måste därför såväl ur nationalekonomisk som skogsteknisk synpunkt betecknas såsom fullständigt felaktigt att genom lagbestämmelser framtvinga skogsmarks tilldelning till alla mindre jordbruk.

Då återstår att pröva, om ur jordbruksteknisk eller social synpunkt så stor betydelse ligger i berörda skogsmarkstilldelning, att man för den skull vill bortse från de nationalekonomiska förlusterna. Vad då först angår det mindre jordbrukets virkesbehov bör ihågkommas, att flera av våra bästa småbrukaretrakter ligga i skoglösa slättbygder, där allt virke får skaffas i öppna handeln. Någon verklig olägenhet har knappast försports härav. Än vidare bör ihågkommas, att även i skogsbygderna talrika hantverkare och mindre löntagare, vilkas ekonomiska ställning knappast är starkare än småbrukarnas, få reda sig utan bränsletillgång från egen skog. Vad åter beträffar jordbrukets behov av byggnadsvirke, tillgodoses detta numera allmänt genom inköp av sågat och hyvlat virke i allmänna handeln och detta även i de fall, då jordägaren besitter egen skog. De tider äro förbi, då man byggde och reparerade med bilat virke. I flertalet fall blir det även för dyrt att köra stockarna från egen skog till husbehovssåg i orten och där få det legosågat, att sedan frakta hem virket igen och torka det före användningen. Man föredrar numera att per lastbil köpa de för reparationsändamål erforderliga bitarna färdiga från närmaste lokala såg eller virkeshandlare.

Vad slutligen de sociala synpunkterna beträffar, ha dessa måhända varit mest vägande vid de nuvarande bestämmelsernas tillkomst. Man har velat skapa garanti emot att köparen av en jordbrukslägenhet, belägen helt inne i ett stort skogskomplex, tillhörigt en ägare, skulle för sin virkesförsörjning bli helt beroende av dennes godtycke. Farhågor av denna art äro rena skrivbordskonstruktioner. Alla större skogsägare äro enbart tacksamma för att kunna få åtminstone någon avsättning för sin sekunda brännved. Man har heller aldrig hört talas om något fall, då handlande, lärare, banvakter, hantverkare och andra, som bo helt inne på stora skogskomplex och äro hänvisade till dessas ägare för sina vedinköp, ha haft någon som helst svårighet att för skäligt pris förse sig med bränsle. I övrigt förefinnes ju intet hinder för att man vid en eventuell uppmjukning av lagen gör undantag

för sådana avstyckningar, vilka komma att ligga helt omgivna av säljarens fastighetskomplex.

De sociala olägenheterna vid avstyckning av jordbrukslägenheter utan skog torde alltså få anses överskattade. Däremot torde man få anse, att betydande sociala olägenheter orsakas av den nuvarande lagstiftningen. Denna utgör nämligen ett mycket betydande hinder mot arrendatorsklassens frigörande. Det finnes i hela landet betydande arealer bebyggda fastigheter och även odlad jord i övrigt, vilka stå till köparens disposition från både statens sida och hos enskilda. Priset på enbart denna jord torde i regel vara synnerligen humant, men jordägarna önska med fog icke alltid sälja den i deras händer betydligt värdefullare skogen och skogsmarken. Om de skola sälja den, vilja de givetvis för en dylik lätt realiserbar vara utfå dagsvärdet. Åkerjorden äro de däremot mången gång beredda att avstå för realisationspris. Man frågar sig ovillkorligen: Vilken nytta har egendomsspekulanten egentligen av att få köpa skog och skogsmark till dess ungefärliga räntabilitetsvärde, då han i de flesta fall för endast en del av den ränta, som detta skogskapital betingar, årligen kan förvärva från stamfastigheten eller annan sådan i grannskapet sitt årliga husbehov? Ty så är det faktiska förhållandet. Under nuvarande omständigheter tvingas han vid fastighetsköp att uppbringa ett mången gång för honom ganska betydande kapital, låt vara genom lån, men även lånen kräva ränteutgifter. Sluppe han köpa skogen, kunde han för ett obetydligt kapital, betydligt lättare att uppbringa än det större, i de flesta fall förvärva sitt egna hem och svårigheten för honom att sedan finansiera affären bleve betydligt reducerad.

Tvånget till obehövt skogsförvärf är alltså ofta nog betungande för egnahemsköparen, omöjliggör i ej ringa omfattning egnahembildningen och får därför anses vara socialt otillfredsställande.

Enligt vad ovan anförts få vi föreslå,

att riksdagen ville begära utredning om sådan ändring av 19 kapitlet i lagen den 18 juni 1926 om delning av jord på landet, att — åtminstone i landets mellersta och södra delar — avstyckning av jordbrukslägenhet må, där omständigheterna anses så påkalla, få ske även utan samtidig tilldelning av skog från stamfastigheten.

Stockholm den 15 januari 1931.

Gustaf Tamm.

Fritiof Gustafson.

Valfrid Eriksson.

Arvid Thelin.

Uno Wikström.

Carl Bengtsson.